

Министерство
на образованието и науката

АЗ·БУКИ

Национално издателство
за образование и наука

**БЪЛГАРСКИ ЕЗИК
И ЛИТЕРАТУРА**

Българско научно-методическо списание
• година XXI, 2012 • киевск 1

ИСТОРИЯ

Българско научно-методическо списание
• година XXI, 2012 • киевск 1

**МАТЕМАТИКА
И ИНФОРМАТИКА**

Българско научно-методическо списание
• година XXI, 2012 • киевск 1

**ПРЕДУЧИЛИЩНО
НАЧАЛНО ОБРАЗОВАНИЕ
Педагогика**

Българско научно-методическо списание
• година XXI, 2012 • киевск 1

**ХИМИЯ
ПРИРОДНИТЕ НАУКИ
В ОБРАЗОВАНИЕТО**
астрономия
биология
география
физика

**ПРОФЕСИОНАЛНО
ОБРАЗОВАНИЕ**

Българско научно-методическо списание
• година XXI, 2012 • киевск 1

**СТРАТЕГИИ
НА ОБРАЗОВАТЕЛНАТА
И НАУЧНАТА ПОЛИТИКА**

Научнообразователно списание
• година XX, 2012 • киевск 1

Философия

Българско научно-методическо списание
• година XXI, 2012 • киевск 1

**Чуждозиково
обучение**

Научно-методическо списание
• година XXXV, 2012 • киевск 1

Избрано

от текстовете, публикувани в списанията
на Национално издателство

АЗ·БУКИ

www.azbuki.bg

47

23 – 29 НОЕМВРИ 2017 Г.

Шериатското право в правната система

Откъс от „Отношенията на шериатските съдилища с държавната власт във Вардарска Македония 1918 – 1941 г. и ислямската религиозна общност“

Рейхан Мандак

1. Отношения на шериатските съдилища с държавната власт

Ако се разглежда нормативноправно, шериатското право в правната система на югославската държава между двете световни войни са определени шериатскоправни норми в законно определени области на правния живот, които имат държавна санкция и за тяхното прилагане отговаряли държавни съдилища, т.е. тези норми на шериатското право са станали част от правната система на югославската държава. Шериатското право спада към категорията на религиозните права. То е религиозно по изворите и принципите при прилагането си, но същевременно е и светско според областите, които регулира. Имайки предвид, че шериатските норми в югославската държава между двете световни войни, а следователно и във Вардарска Македония, като интегрален дял от тази държава, регулирали личния статус, брака, семейството, наследяването и оставнините на мюсюлманското население, може да се твърди, че шериатските норми са част от югославското гражданско право. По-прецизно казано, става дума за партикуларно гражданско право, тъй като то се прилагало и важало само за определен кръг лица.

Може да се констатира, че конституциите от 28.06.1921 г. и 03.09.1931 г. назовават шериатските

Заглавието е на редакцията

www.history.azbuki.bg

Главен редактор
Проф. д-р Пламен Митев
E-mail: plamdm@abv.bg

Редактор
Д-р Албена Симова
0889 88 21 83
Тел.: 02/425 04 70
02/425 04 71
E-mail: history@azbuki.bg

Съдържание на сп. „История“, кн. 4/2016:

ПОГЛЕД НАД БАЛКАНИТЕ

Стара Велика България и възходът на уногундурите при кан Кубрат / *Станимир Звездов*

Прояви на ислямизация в Анхиалска каза през XVI – началото на XVIII век / *Димитър Ницов*

Отношенията на шериатските съдилища с държавната власт във Вардарска Македония 1918 – 1941 г. и ислямската религиозна общност / *Рейхан Мандак*

РЕЦЕНЗИИ И АНОТАЦИИ

Нова книга, представяща документалното наследство на Светата Търновска митрополия / *Иван Русев*

ХРОНИКА

XIV международен конгрес по османска социална и икономическа история / *Нина Христова*

ПАЗИТЕЛИ НА ПАМЕТТА

Историческата памет в контекста на спасяването на евреите по време на Втората световна война. Уводни думи / *Матеуш Шпитма*

Помощ за евреите по време на Втората световна война. Нови аспекти / *Марчин Уринович*

Съветът за помощ на евреите („Жегога“) в структурите на полската нелегална държава / *Валдемар Грабовски*

Евреи, избягали от гетата и лагерите на територията на окупирана Полша в периода 1942 – 1945 г. / *Гжегож Берент*

съдии като: гържавни шериятски съдии, които съдеди за семейните и наследствените въпроси на мюсюлманите (чл. 109, ал. 3, във връзка с чл. 100, ал. 4). По същия начин те били дефинирани и в Закона за уреждане на шериятските съдилища и шериятските съдии (чл. 4).

Този закон дава на шериятските съдилища статут на отделиения на околските спрямо апелационните съдилища (чл. 1), което представлява интеграцията на шериятските съдилища в системата на гържавното правосъдие.

В конституционните гаранции за прилагане на шериятското право се използва терминът „гържавни шериятски съдии“ вместо „гържавни шериятски съдилища“, за да се направи ясно разграничение, че не става дума за самостоятелни „двойни“ съдилища.

Според чл. 5 от Закона за уреждане на шериятските съдилища и шериятските съдии шериятските съдилища издават присъдите си в името на краля. Тази норма представлява новост в историята на готоговащото прилагане на шериятското право. По традиция в решенията на шериятското правосъдие не се споменава името на владетеля дори когато начело на гържавата е стоял халиф (периодът на османското владичество в Македония). Нормата, с която се налагало издадените присъди да бъдат в името на краля, била последица на общия принцип на извършване на съдебната власт в монархия. Член 48 от Видовденската конституция гласи: „Съдебната власт се извършва от съдилищата. Техните решения и присъди се постановяват и изпълняват в името на краля въз основа на закона“.

Решенията на шериятските съдилища ги изпълнявали реговните граждански съдилища според нормите на съответния казус, при това без преразглеждане на решението на шериятския съд (чл. 20 от Закона за уреждане на шериятските съдилища и шериятските съдии).

Конфликтите за подсъдността между шериятските и реговните граждански съдилища ги решавал Касационният съд (чл. 25 от Закона).

Шериятските съдии са назначавани от краля по предложение на министъра на правосъдието. Те се заклевали с клетвата, която полагали и съдиите от реговните съдилища (чл. 30 от Закона).

Нормите на Закона за уреждане на реговните съдилища за Кралството на сърбите, хърватите и словенците от 08.01.1929 г. за осигуряване на правна помощ, за съдебните отпуски и отсъствие поради отпуск, за съдебното ръководство и правен надзор и пр. важели и за шериятските съдилища (чл. 26 от Закона за шериятските...).

Също така важели и нормите, които се отнасяли за назначаване на съдии, тяхната позиция, отговорност, право на надзор и пр. (чл. 36 от Закона за шериятските...).

С гореспоменатите норми и закони, приети от Кралство Югославия, се уреждат и описват отношенията на шериятските съдилища с гържавата. В заключение, при прегледа на отношенията на шериятските съдилища с гържавната власт можем да констатираме, че въпреки че са гържавни институции, те все пак представляват слав между гържавните и религиозните власти, вземайки предвид и техните отношения и контакти с ислямската религиозна общност. Шериятските съдии били назначавани и получавали възнаграждение от гържавната власт, те изпълнявали съдебна функция в името на краля, но овластяването за извършването на тази функция им давал религиозният лидер, под чиито указания те често съдили.

2. Отношения на шериятските съдилища с ислямската религиозна общност

Отношенията на шериятските съдилища с ислямската религиозна общност на Кралство Югославия основно били регулирани със Закона за уреждане на шериятските съдилища и шериятските съдии, както и със законите на ислямската религиозна общност и нейния устав и документи. Някои въпроси се регулирали с нарочни нормативни актове, издадени от гържавата. Законът за шериятските съдилища оправомощил ислямската религиозна общност да има влияние върху шериятските съдилища в две насоки: по пътя на издаване на мураселе на шериятските съдии и издаване на компетентни мнения за важни религиозни въпроси. Първото правомощие на общността (относно мураселето) се отнасяло до въвеждане в длъжността на шериятските съдии, а втората – на начални въпроси за прилагането на шериятското право.

Според Закона за шериятските съдилища шериятските съдилища се създавали от краля по предложение на министъра на правосъдието, но съдиите можели легитимно да извършват функциите си само с мураселе, издадено от надлежния върховен религиозен ръководител (чл. 4). С тази норма югославският закон изрично указва, че придобиването на мураселе е условие за легитимно изпълнение на шериятското съдебната власт.

Според Устава на ислямската религиозна общност на Кралство Югославия от 09.07.1930 г. Върховното религиозно старейшинство, начело на което стоял реис-ул-улемът, било компетентно да издава или отнема мураселето на шериятските съдии според нормите на издаваната с консенсус между Министерството на правосъдието и Върховното религиозно старейшинство уредба (чл. 68, т. 8).

В меншурата, която била издавана на новоизбрания реис-ул-улема, с която той придобивал шериятскоправна легитимност за функцията си, сред компетентностите, които му поверявала ислямската религиозна общност, специално било отбелязано издаването на мураселета на шериятските съдии.

В текста на меншурата, издадена на реиса Ибрахим ефенди Маглайлич, който бил поставен на тази длъжност от страна на Шестоянуарския режим по време на централизацията на ислямската общност и загуба на нейната автономия, се посочва: „Овластяваме те с изключителното право да означис в мураселето, което ще издаваш на кадиите, всички религиозни функции, които им поверяваш, с това биха имали законно овластяване да съдят между мюсюлманите във всичките им семейни, брачни, наследствени и вакъфски въпроси, всичко това да го правят, придържайки се към признатите шериятскоправни авторитети и въз основа на Закона за шериятските съдилища и шериятските съдии, както и Устава на ислямската религиозна общност. Във всички шериятскоправни въпроси, с които ще се сблъскат в хода на времето, заедно с членовете на улема-меджлиса да приемат принципни решения въз основа на правилата, утвърдени според принципите на усул-и-фикха (ислямската правна методология) въз основа на утвърдените извори на възвишения шерият и основните шериятскоправни дела, както това го налага чл. 69 от гореспоменатия Устав“.

Уредбата на мураселето на шериятските съдии е приета на 10.03.1931 г. За нейното оформяне и приемане имало Върховното старейшинство на ислямската религиозна общност. Тази институция предварително изработила проектозакон за уредбата, а нейният председател – върховният шериятски съдия Осман Вилович, присъствал на обсъждането на проекта в Министерството на правосъдието на Кралство Югославия. Окончателният текст, предоставен от Върховното старейшинство, бил приет от министерството.

С уредбата на мураселето ясно се посочвало, че шериятският съдия не може да заема съдебна длъжност преди получаването на мураселе, нито пък може да продължи да заема, ако то му бъде отнето (чл. 1). Мураселе се издава или отнема от реис-ул-улема (чл. 3). Преди да се издаде назначаване, Министерството на правосъдието се обръща до Върховното верско старейшинство дали съществуват оправдани причини за неиздаване на мураселе на определеното лице (чл. 4). Мураселето може да се отнеме на лице, което работи против нормите на исляма и ако неговото поведение не е в хармония с ислямската етика или ако шериятският съдия грубо занемарява своите задължения в околийското вакъфско-меарифско поверенство. Преди отнемането на мураселето Върховното религиозно старейшинство чрез Върховния шериятски съд изпраща писмо с предупреждение до шериятския съдия (чл. 7). Решението за отнемане на мураселе не подлежи на обжалване (чл. 8).

Съдържанието на текста на мураселето гласи:

„Областявам Ви в официалната си съдийска длъжност да решавате всички брачни, семейни, наследствени и вакъфски въпроси, предвидени в чл. 1 и 2 от Закона за уреждане на шериятските съдилища и шериятските съдии от 21.03.1929 г., придържайки се към всички признати авторитети, изводи в духа на чл. 62 и 68 от Устава на ислямската религиозна общност и според надежно издадените наредби и разписи.

Давайки Ви това мураселе, очаквам от Вас, че във Вашия публичен и личен живот ще отговорите на всички предизвикателства, че със своето публично поведение ще се съобразите с приетите обичаи, за да бъдете достойни от всяка гледна точка на своята честна длъжност и да представлявате пример за мюсюлманите, и че своята длъжност ще извършвате съзнателно и посветено в духа на разпоредбите на възвишения шерият, както и според законовите норми, и че ще вложите всички сили във Вашата работа за доброто и напредъка на исляма.

Нека всемогъщият Аллах Ви упъти по прав път и Ви помогне във Вашата работа за доброто, успеха и славата на ислямската религиозна общност“ (чл. 2 от Уредбата за мураселето).

Приемането на тази уредба не било само израз на общата политика на Шестоянуарския режим по плана за правно регулиране на длъжността и дейността на религиозните общности и правосъдието, но и представлявало отстъпка на мюсюлманската религиозна структура за подчиняване на ислямската религиозна общност на държавната власт.

От момента на влизане в сила на тази Уредба на всички лица, които били заварени на длъжност шериятски съдия, Върховното религиозно старейшинство било задължено да издаде мураселе на всички тях, при това без да може да оценява тяхната компетентност и квалификация. Поради това на територията на Върховния шериятски съд в Скопие (Вардарска Македония) на длъжност шериятски съдии се намирили и лица, които според религиозно-етичните критерии били неподходящи и неспособни.

Забелязва се, че в някои случаи били назначени шериятски съдии, като Министерството на правосъдието не се е обърнало към Върховното старейшинство, за да се информира дали за определени лица съществуват причини, които пречат на издаването на мураселе. В един случай Върховното старейшинство заявило, че не може да издаде мураселе за лицето Исмаил Хакъ Еминович, Министерството на правосъдието било замолено да оттегли указа за назначаването му.

Пълния текст четете в сп. „История“, кн. 4

Хранително поведение и стилове на хранене при подрастващите

Откъс от „Самоконтролът на хранителното поведение при погресващи в периода на ранното юношество (12 – 14-годишни)“

Нина Герджикова

Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“ –
Филиал Смолян

Въведение

Ранното юношество е важен период в развитието на всеки човек. През този период се оформят нагласите към собственото здраве и благополучие. Тогава се формира и поведението на човека, свързано с формирането на здравословен стил на живот. Ето защо е важно да се изследват стиловете на хранене, присъщи на погресващите от тази възрастова група. В периода V – VIII клас протичат съществени промени в биологичната, социалната, емоционалната сфера, както и в характера на взаимодействията между погресващия и целия заобикалящ го свят. Съхраняването на здравето, част от което е подгържането на нормални метаболитни процеси в организма, е съществена предпоставка за качеството на живот в следващите етапи от развитието – младежката възраст и възрастността. Приучаването на погресващите към саморегулация на хранителното поведение се явява изключително важно.

За нейното дефиниране голямо значение има теорията на Бангура (Bandura, 1977: 290) за „възприетата лична ефикасност“. Тя отразява убежденията на хората за това доколко ефикасно те могат да предизвикват ефект. Саморегулацията отразява влиянието на личността върху нейната

Заглавието е на редакцията

www.pedagogy.azbuki.bg

Главен редактор

Проф. д-р Емилия Василева
E-mail: embavassi@abv.bg

Редактор

Любомира Христова
0889 22 12 15

Тел.: 02/425 04 70
02/425 04 71

E-mail: pedagogy@azbuki.bg

Съдържание на сп. „Педагогика“, кн. 6/2017:

ИЗСЛЕДОВАТЕЛСКИ ПРОНИКНОВЕНИЯ

Ролята на конструктивистката образователна среда при измерването на величини от децата в подготовителните предучилищни групи / *Даринка Гълъбова, Йорданка Илиева*

Развитие на емоционална интелигентност в началното училище чрез средства на изкуството / *Пенка Марчева*

Самоконтролът на хранителното поведение при подрастващи в периода на ранното юношество (12 – 14-годишни) / *Нина Герджикова*

Компетентностно базирана програма за формиране на здравословен стил на живот на учениците от началното училище / *Светлана Ангелова*

ОБУЧЕНИЕ ПО РЕЛИГИЯ

Ценностите според познавателната активност на учениците / *Борислав Богданов*

ПАМЕТТА НА ПОТОМЦИТЕ

Диригента на възрожденците енциклопедисти от Сливенско в българския обществен живот, родната и европейската наука на XIX век / *Иванка Денева*

СПОДЕЛЕН ОПИТ

Използване на интерактивни техники в обучението по български език в I – IV клас / *Искра Добрева*

Използване на стратегии за развитие на критическото мислене чрез четене и писане в часовете по български език, литература и развитие на комуникативно-речевите умения в начален етап / *Мариета Нанчева*

ГОДИШНИНА

Психолог – специалист по тренингите (Д-р на педагогическите науки проф. Стойко Иванов навърши 60 години) / *Любен Десев*

НАПИСАНОТО ОСТАВА. ПИШИ ПРАВИЛНО

собствена мотивация, процеси на мислене, емоционални състояния и модели на поведение. Тези две характеристики на личностната ефикасност бяха във фокуса на изследването със скалата „Въздръжане“ от храна. Тя е част от Холандския въпросник за измерване на хранителното поведение, разработен от Т. Фан Стриен и гр. (Strien, Frijeters, Bergers, Defares, 1986).

Цел, метод и хипотеза на изследването

Скалата обхваща десет въпроса, чрез които се описват различните причини, които карат погресващите да се въздръжат от консумиране на някаква храна – например „Колко често отказваш предложените храна или нипитка, защото мислиш за теглото си?“. В изследването участваха 343 ученици от пети до осми клас в три училища, намиращи се в градовете Смолян и Девин. Учениците са клинично здрави. Хипотезата в настоящото проучване гласи: въздръжането от храна не е свързано с теглото, определено самостоятелно от всеки ученик. Взаимовръзките между отговорите за всяко от твърденията и индивидуално прецененото тегло бяха проучени чрез статистическата процедура ANOVA с SPSS 10.0 for Windows. Преценките на учениците бяха направени по петстепенна Ликерт скала – степен 1 съответства на „никога“, степен 5 – на „много често“; степен 3 – на „понякога“.

Резултати

За целите на проучването учениците бяха разделени на пет категории в зависимост от теглото си, както е показано в таблица 1.

Таблица 1. Разпределение по килограми и средни стойности на преценките

№ група	Категория	Честота
Първа	28 – 39 кг	85
Втора	40 – 49 кг	134
Трета	50 – 59 кг	71
Четвърта	60 – 69 кг	43
Пета	70 – 84 кг	10

Таблица 1 показва, че най-голям брой ученици са се самоопределили като тежаци между 40 и 49 килограма, или 39,1% от всички. Следващата група – между 28 и 39 килограма, представлява 24,8% от извадката. 71 ученици, които тежат между 50 и 59 килограма, са 20,7% от извадката. Останалите две групи са съответно: 60 – 69 килограма – 12,5%, и 70 – 84 килограма – само 2,9% от проучените. Това разпределение на преценката за

собственото тегло показва, че около 85,5% от изследваните определят теглото си в рамките на 28 – 59 килограма, което би могло да се възприеме като „нормално“ за възрастта. Анатомичните изследвания за тази възрастова група подтвърждават реалистичната преценка на учениците: 45,98 кг е средното тегло за дванадесетгодишните ученици, 51,09 кг – за тринадесетгодишните, и 53,47 кг – за четиринадесет-петнадесетгодишните (Mladenova, 2013).

Средните стойности по групи показват тенденция към избор на неутрален отговор. Учениците, независимо от теглото си, трудно определят своето поведение по отношение на твърденията, свързани с намаляване на храната в най-общ смисъл, ако са установили напълняване. Серията от еднофакторни дисперсионни анализи показва значими различия между следните групи и твърдения при $\alpha = .05$:

- по отношение на въпроса дали биха намалили количеството храна, ако са напълнели, учениците се различават в преценките си само в категориите 28 – 39 кг и 50 – 59 кг (mean difference ,7650; Sig. ,004);
- контролът върху желанието за хранене в обичайното време показва значими различия между учениците отново в трета и първа категория (MD ,604; Sig. ,009) и между четвърта (60 – 69 кг) и първа (MD ,827; Sig. ,002) и четвърта и втора група (MD ,577; Sig. ,022);
- значими разлики има между първата група ученици, тежащи между 28 и 39 кг, и следващите три групи; разликите в средните стойности са съответно ,458; ,777; ,920, откъдето става ясно, че с нарастване на теглото по-често започват да отказват предложените им храна и напитки;
- между учениците от извадката не съществуват статистически значими разлики по отношение на въпроса дали следят какво ядат; те също така не приемат съзнателно храна за отслабване;
- между учениците от първата група – най-слабите, и следващите три групи (40 – 49 кг, 50 – 59 кг, 60 – 69 кг) се установяват различия в контрола върху победението на следващия ден, след като са приели голямо количество храна в предишния: четвъртата група проявява колебливо отношение – 1,3073 е разликата между средната стойност в сравнение с първата; пообна е и разликата на първата с третата група – 1,0714;
- относно съзнателното намаляване на консумираната храна с цел да не се напълнее, най-голяма е разликата между най-слабите и тези, които тежат между 50 – 59 кг – 1,2872; госта по-малка е между тях и втората група – т.е. тежащите между 40 и 49 кг – ,6070; относително голяма е и разликата между първата група и четвъртата (,8410);
- между храненията са склонни по-често да се отказват учениците с тегло между 50 – 59 кг и между 60 – 69 кг; разликите между средните са съответно ,874 и ,771;
- отношението към вечерята също зависи от теглото: по-слабите погротстващи почти никога не се отказват от нея, защото следят теглото си; по това те се отличават от тежащите 50 – 59 кг с ,8653 и Sig. ,000;
- различия в избора на храна са налице само за третата и първата група – тя е ,6525 при $p = ,039$; между трета и четвърта група практически няма статистически значима разлика – средните стойности при закръгляване са 2,7 – т.е. твърде близо до неутралната трета степен на преценка.

Обсъждане на резултатите

От изложеното се виждат статистически значимите разлики между първите четири групи ученици. Петата група остава извън анализа най-вероятно поради малкия брой ученици, спадащи към нея, и използването на метода на Тюки за погвойкови сравнения. Но наличието на макар и малък брой ученици, определящи за себе си високи стойности на теглото, е интересен факт сам по себе си. Прави впечатление, че това са момчета. За другите категории ученици разликите между момчетата и момчетата не са големи: 38 от момчетата и 39 от момчетата са се

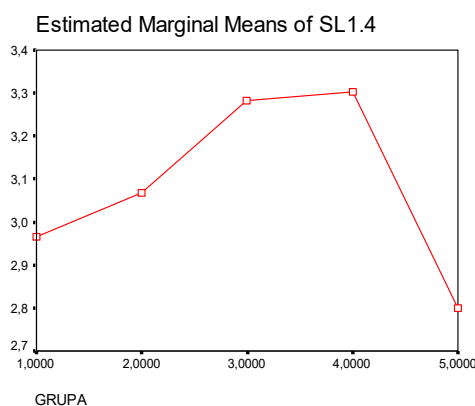
самоопределили към тежащите между 28 и 39 кг; 59 момичета и 58 момчета към втората – 40 – 49 кг; 32 момичета и 24 момчета – към третата – 50 – 59 кг; 10 момичета и 22 момчета – към четвъртата група – 60 – 69 кг; 70 – 84 кг – 1 момиче и 5 момчета. 55 ученици не са посочили своя пол, но те са включени в общото разпределение на петте групи.

По-нататък в таблица 2 са представени резултатите от еднофакторния дисперсионен анализ.

Таблица 2. Стойности на F-отношението при $\alpha = ,05$

Айтъм	Стойност на F-отношението	Сигнификантност на F-отношението
Ядеш ли по-малко, ако си напълнял/а?	3,554	,007
Ядеш по-малко в обичайното време, отколкото ти се иска.	3,268	,012
Отказваш предложение за хранене, защото мислиш за теглото си.	5,386	,000
Следиш какво ядеш.	,791	,532
Приемаш специални храни за отслабване.	1,31	,266
Ядеш по-малко, ако си прекалил/а предишния ден.	12,86	,000
Съзнателно ядеш по-малко, за да не напълнееш	9,991	,000
Не ядеш между храненията, за да не напълнееш.	5,436	,000
Не вечеряш, защото следиш теглото си.	5,391	,000
Съобразяваш храната с теглото си.	3,659	,006

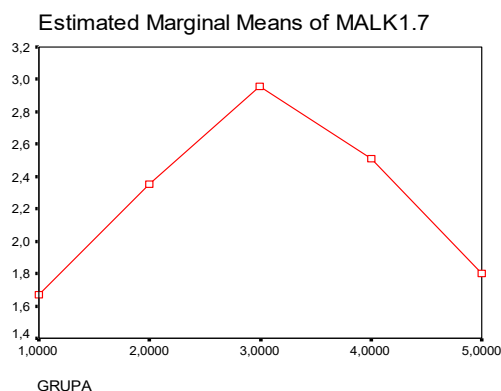
F-тестът доказва, че като цяло, факторът тегло се отразява върху контрола на поведението на погроставащите по време на хранене. Както беше посочено в анализите за всяко от твърденията по-горе, с увеличаване на теглото се заостря и вниманието към количеството храна, което се поема. Същата тенденция се потвърждава и за разреждането на храненията при по-високо тегло. Зачестяват и отказите за поемане на храна. Това обаче не важи за следващите две твърдения – погроставащите не са склонни да следят какво консумират, нито да приемат специални храни за отслабване. Тази тенденция може да се онагледя с фигура 1.

Фигура 1. Следиш какво ядеш

Избрано

Участниците с по-високо тегло в изследването споделят своята склонност да намалят количеството храна, когато са прекачили предишния ден. За категорията 50 – 59-килограмови ученици бележи пик неутралната им позиция относно съзнателното регулиране на храната. Илюстрация за това е фигура 2.

Фигура 2. Съзнателно ядеш по-малко, за да не напълнееш

Тази тенденция се запазва и при преценката дали да се яде между храненията, макар и с малка разлика за следващите две категории ученици –

60 – 69 kg и 70 – 84 kg. Не е така обаче, когато трябва да решат дали да вечерят – по-сензитивни към решението си са учениците с по-високо тегло.

В най-голяма степен количеството храна, което ще поемат, съобразяват учениците с тегло 60 – 69 kg.

Пълния текст четете в сп. „Педагогика“, кн. 6

Трансценденталната субективност – „вселената на възможния смисъл“

Откъс от „Проблемът за пасивната синтеза у Хусерл“

Майя Георгиева

Югозападен университет „Неофит Рилски“

Въпросът за пасивната синтеза остава един от най-проблематичните във философията на Хусерл. Амбицията на създателя на феноменологичната философия е да разчисти философското изследване от всякакви възможни примеси, изващи от естествената нагласа на съзнанието. Единственият предмет на изследване на феноменологията може да бъде само „трансценденталната субективност“, защото според Хусерл тя е „вселената на възможния смисъл, затова всичко, лежащо извън нея, е безсмислица“ (Husserl, 1996: 135). Всеки възможен смисъл, всяко мислимо битие, независимо дали се нарича трансцендентно, или иманентно, попада в областта на трансценденталната субективност. Програмата на „чистата“ философия, състояща се в разкриване на абсолютните самогадености на съзнанието обаче, се сблъсква с феномена на егологичния характер на съзнанието, който винаги се проявява като собствен специфичен акт на трансцендиране на свят и изследването няма как да спре до всеобщите форми на трансцендентален живот на съзнанието. Явно, съществуват структури, обвързващи конкретния егологичен живот на съзнанието и априорните форми на трансценденталната субективност. Затова Хусерл стига до извода, че е необходимо изследване на генезиса на трансценденталните възможности на съзнанието в неговия егологичен живот. Генетичната феноменология дава възможност да се търси конкретният строеж на съзнанието, като пресъздаващ неговите трансцендентални възмож-

Заглавието е на редакцията

www.philosophy.azbuki.bg

Главен редактор

Проф. д-р Георги Апостолов

E-mail: apstlv@swu.bg

Редактори

Д-р Атанаска Чолакова

0889 22 20 42

Николай Кънчев

0888 81 56 45

Тел.: 02/425 04 70

02/425 04 71

E-mail: philosophy@azbuki.bg

Съдържание на сп. „Философия“, кн. 3/2017:

ИСТОРИЯ НА ФИЛОСОФИЯТА

Стъпки по пътя към Гастон Башлар / Поля Търколева

Башлар и неговите вълшебства / Жан Либи

Воля за самота / Жан Либи

СЪВРЕМЕННА ФИЛОСОФИЯ

Social Indeterminacy and Quine's Indeterminacy Thesis / Samal H. R. Manee

**ФИЛОСОФСКА
АНТРОПОЛОГИЯ**

Имануел Кант – между философската и педагогическата антропология / *Нина Герджи-кова*

ФЕНОМЕНОЛОГИЯ

Феномен и схема. Подстъпи към една възможна критическа феноменология / *Кристиян Енчев*

Проблемът за пасивната синтеза у Хусерл / *Майя Георгиева*

Интенционалност и съзнание: опит за разбулване на мистичното преживяване като ординарно неинтенционално съзнание / *Петър Димков*

Сетивен и свръхсетивен свят в Хегеловата концепция за съзнанието / *Иво Минков*

ПСИХОЛОГИЯ

Съвременният човек през погледа на Ерих Фром / *Стоил Мавродиев*

Лишаването от свобода в границите и отвъд границите на съзнанието / *Емил Маджаров*

ности всеки път във връзка с нови конституции на предметност, и то като продукт на сложна времева структура на съзнанието.

„Едва чрез генетичната феноменология Азът става понятен като безкрайна взаимовръзка на синтетично свързани постижения, и то конститутивни, които придават релативистко значение на все нови и нови степени от биващи предмети“ (Husserl, 1996: 132).

Трансценденталната субективност не може да бъде разглеждана само като сбор от конститутивни типове или абстрактна интенционална насоченост на съзнанието. Това подсказва според Хусерл, че е налице една универсална конститутивна синтеза, в която всички синтези функционират заедно по определен регулиран начин и светът за съзнанието е гаден като верига от нагледни припомняния, които са отворена безкрайност. Светът всъщност се открива като пощенциален хоризонт на Аза, който непрекъснато конституира нови предметности и нови хоризонти на интенционалност. Без подобни възможности за нас нямаше да има нито постоянно и устойчиво битие, нито реален и идеален свят (Husserl, 1996: 198).

Според Щрөкер първоначално с израза „конституция“ във феноменологията не се удържа нищо друго освен процесуалния характер на пълната презентация на предмета“ (Ströker, 1999: 67). Конституцията на предмета в съзнанието обаче винаги е конкретна за субекта и тя е положена в някакъв хоризонт на тематизация, значи трансценденталното произвеждане на предмета е актуално и конкретно смислообразуване по някакъв повод (Ströker, 1999: 68). „Във всяка актуална конституция се вливат както по-ранни конститутивни постижения, така и изпреварващо антиципирано, поради което отсега натък всяко смислово образуване ще бъде разпитвано за неговите импликации“ (Ströker, 1999: 69). Ейгетичните форми, казва Хусерл, могат да бъдат подредени в определен маниер, подчинени на „последния генезис“. Какво има предвид бащата на феноменологията по последен генезис, е една тема, която поставя началото на много интерпретации и го гнес. Целият живот на съзнанието представлява удръжане, свързване и проециране на предметности и всъщност трансцендирането на свят е една непрекъсната синтеза на отделните съзнателни преживявания, и то не само свързвайки единствено отделното с отделното. Животът на съзнанието може да бъде синтетично единен, защото в съзнанието има както активни синтези, които актуално конституират предметности и ги променят, така и синтези, които в пасивно състояние поддържат неговата цялост в промяната и най-вече поддържат неговото постоянство и идентичност.

Пасивните синтези са основните форми на съхраняване на идентичността на Его, но от друга страна, една голяма част от тях са преиманентни, т.е. те се осъществяват като анонимен процес, протичащ сякаш извън съзнанието. Този парадокс Хусерл изследва в различни моменти на своята теоретична работа, поставяйки едни или други акценти при опитите за решаването му. Ключов механизъм, който трябва да разреши парадокса на егологичния характер на съзнанието, е времето. И тук, спазвайки докрай собствения си феноменологичен метод, Хусерл предупреждава да не бъркаме световото (*verweltlichte*) време, което имаме като „естествена“ гаденост, и времето на съзнанието, което трябва да получим в резултат на „затваряне в скоби“ на това светово съзнание за време. Трасиращите хоризонти на безкрайността на света се задават от иманентно темпорално струящия в себе си и за себе си конституиращ се живот, чието конститутивно проявяване е тема на теорията за изначалното съзнание за време, конституиращо се в темпоралните гадености (Husserl, 1996: 202).

Удивителното самобитие на Его е в това, че то е насочено както към трансцендиране, така и към самото себе си, свързвайки предишни, сегашни и минали преживявания, запазвайки не просто идентичността на предметните гадености във времето, но и запазвайки потенциалността на света като „хоризонт“. Заради това основният механизъм, който прави възможна трансценденталната субективност, е особена времевоост на съзнанието. Така в генетичния анализ се проблематизира времето на съзнанието, което не е равносилно на съзнанието за време. Генетичната феноменология е довеждането до очевидност на източника на самата интенционалност. Ако единството на интенционалното измерение не е нищо друго освен неговата времевоост, а феноменологията, в своя завършен вариант като теория на генетичната конституция, в крайна сметка, не е нищо друго освен връщане към тази времевоост като към обяснителен фундамент, тогава се оказва, че цялата конституция на биващото, както пише самият Хусерл, от какъвто род или степен да е, е временене (*Zeitigung*). Времето на съзнанието всъщност е времето на съчленяване на пасивните и активните синтези. Оттам и огромният интерес на Хусерл към проблема за пасивната синтеза.

Съчленяването на пасивните и активните синтези може да се открие като загатнато в понятието „хоризонт“. Понятието „хоризонт“, с което свързваме интенционалната насоченост на съзнанието, съдържа в себе си един двояк смисъл – хоризонтът, в който ни е гаден предметът, е част и не е част от предметността. Хоризонтът е възможността за гаденост на предметностите. Самата постоянна достъпност на предметността ни насочва към някакво първично узнаване, първично фундиране (*Urstiftung*) (Husserl, 1996: 218). Изследването на пасивната синтеза трябва да се справи с проблема за това първично фундиране. Първичното фундиране е основата на конституцията на Аза, която има стъпаловиден строеж и се състои от застинали форми на аперцепция, „които трябва изцяло да се вписват в универсално застиналите форми на темпоралността, защото самата тя се изгражда в един постоянно пасивен и напълно универсален генезис, който обхваща по същество всичко ново“ (Husserl, 1996: 219).

Феноменологията се сблъсква с нетрадиционна за трансценденталния анализ задача да изследва първичното поле на пасивния, анонимен и латентен генезис, който е недостъпен за иманентното наблюдение. Наблюдението, като такова, се отнася до областта на рефлексивната активност на Аза, а пасивно протичащите процеси в съзнанието са от областта на преиманентното, както Хусерл го формулира. Въпросът е в това – по какъв начин откъснатото от Аз съдържание на преиманентното участва в генезиса на конституцията. Затова темпоралният анализ заменя разглеждаща рефлексия. Анализът на пасивните и активните актове разкрива непрекъсната връзка на афектацията на Аза с т.нар. от Хусерл „живо настояще“, което е преди всяка рефлексивност на съзнанието и преди всички модуси на „временене“ като ретензии и протензии, т.е. то е източникът и първичното равнище на временене. Но неоткъсваемият от живото настояще Аз не е Азът на самосъзнанието, нито Азът на естествената рефлексия, а първичният полюс на всяко единство на преживяванията.

Както в случай на отделен акт на съзнанието, така и в случай на трансценденталния опит, като такъв, има нещо, което се разкрива като Аз-полюс, Аз-центрираност на преживяванията. И неизменен корелат на този полюс е хоризонтът на погразбирането или безкрайността на света. При това Аз-полюсът представлява извънвремево или свръхвремево единство и Хусерл го противопоставя на предметностите, като такива, и затова го нарича *Urstand* (простоене) в потока на преживяванията за разлика от *Gegenstand*, като предмета на преживяванията. Но този Аз, носител на трансценденталното съзнание, е извънвремеви и само така може да поддържа идентичността на Аза в потока на неговите преживявания. Самият поток обаче се осъществява от друга инстанция, която Хусерл обозначава като пра-Аз (*Ur-ich*) на преиманентната пасивна синтеза. Опитът да се реконструира времето на пра-Аза, се сблъсква с редица проблеми, които поставят под въпрос тезата на Хусерл за всеобемания характер на трансценденталната субективност и за нейния егологичен характер. Затова анализът на конституцията на времевостта от пра-Аза е ключовата точка за изследване на генезиса на трансценденталната субективност.

Аз-полюс и пра-Аз са двете страни на потока на времето, който има според Хусерл двояк характер – живото настояще едновременно осигурява оставане на Аз при себе си и в този смисъл той е извънвремеви, но от друга страна, осигурява протичането на интенционалния живот като смяна на хоризонтите и конституиране на нови предметности. Така времето на съзнанието е едновременно стоене и протичане (*stehen/strohmen*) и двете осъществявани от живото настояще. Идеята за живото настояще е квалифицирана в програмната работа на Клаус Хелд „Живото настояще“ като основен парадокс и източник на неразрешими феноменологически противоречия. Фактичността на битието на трансценденталната субективност се разкрива в живото настояще. Въпросът е дали първичното събитие е събитието на трансценденталната субективност, което би оставило феноменологията в рамките на трансцендентализма, или първичното събитие е преиманентната афектация на сетивата, което вече ни поставя пред концепция от друг характер. Хусерл не е еднозначен в това отношение, той като че ли пробва различни варианти, като най-добър се очертава вариантът „и двете“, което пък ни поставя пред необходимостта от разгръщането на някаква нестандартна логика.

Според Себастиан Луфт може да се излезе от парадокса с твърдението, че имаме двояка функция на самата трансцендентална субективност (Luft, 2005: 25 – 26). Интенционалността на съзнанието е двупосочна – тя е вертикална, когато свързва отделните възприятия с единния Его полюс, така че те остават част от идентичността и постоянството на конкретното мое съзнание и хоризонтална, когато съзнанието се актуализира в настоящето като трансцендиране. Даденостите на съзнанието се актуализират в настоящето, но те са поставени в хоризонта на съзнанието, който поддържа възможността за единство на съзнанието и предварява конкретната интенционална насоченост. Самият хоризонт има своя генезис и закон на своя генезис. И в двата случая имаме структури на възприятието, и в двата случая те са обременени – времевостта на света, даден като предметност, и времевостта на самата възможност за предметност, което може да бъде интерпретирано като различни функции на трансценденталната субективност.

За Хусерл обаче пасивната синтеза съдържа в себе си някакъв „остатък“, който никога не може да бъде трансцендиран, и това прави проблематична и функцията на интенционалността на съзнанието. Пътят, по който той търси отговор, е двоякостта на присъствието на субекта. Главната характеристика на съзнанието е неговата интенционалност, но тя е парадоксална, защото тя по определение е „насоченост“ на съзнанието. Съзнанието винаги е „съзнание за“. Търсенето на източника на интенционалността на съзнанието кара Хусерл да разграничи тяло от плът (Husserl, 1996: 234). Ако тялото е трансцендираният образ на присъствието в света – тялото може да бъде поместено в света редом с другите предмети, то плътта не може да бъде трансцендирана, тя е самата афективност, която винаги е с нас, но не може да бъде овъншна. Афективността е източникът, който задвижва трансцендирането

и оттам цялата процесуалност на трансценденталното съзнание. Трансцендентните предмети се явяват в Его благодарение на моята присъща сетивност. Ние имаме работа с такава природа и такава телесност, която въпреки това се конституира като пространствено предметна и като трансцендентно по отношение на потока на преживяванията единство, но това трансцендентно единство се получава като кръстосване на света и Аза (Husserl, 1996: 236).

Интерпретацията на сетивността отново обаче не е еднозначна – тя част ли е от природната обвързаност на тялото на човека, или е конструирана като „орган“ на трансценденталната субективност. Сглобката между плътта и трансценденталността може да се търси в сетивните данни, които в по-ранните години на своето творчество бащата на феноменологията смята за „нередуцируем остатък“, някакъв първичен тласък на процеса на трансцендиране. „Хиле“ (hyle) е сетивното съдържание на акта на афициране на Аза, насочващ трансцендирането към конституирането на предметност.

В „Към феноменология на вътрешното съзнание за време“ и „Бернауските манускрипти за вътрешното съзнание за време“ той още не може да се освободи от свързането на интенционалността с „представния“ характер на съзнанието, задействан от усещанията. В основата на възприятието трябва да стои „немодифицираното съдържание на усещанията“. Усещанията Хусерл определя като „иманентни времеви обекти“ или „времеви събития“. Вътрешното съзнание на времевите събития е „преживяването“, което подсказва неувереността на Хусерл, че немодифицираните усещания са дадени като предмети и че самият първичен времеви процес е форма на обективизиращо интенционално съзнание, отбелязват издателите на „Бернауските манускрипти“ Рудолф Бернет и Дитер Ломар (Husserl, 2001: 276). В „Бернауските манускрипти“ се противопоставят времеостта на Аза и хилетичната времеост – това противопоставяне става възможно в рамките на генетичното разглеждане, което позволява да се направи абстрактна редукция към изначалната, несъотнесена с Аз времеост на сетивното възприятие, която всъщност е хилетичното съдържание. В късните ръкописи „С“ Хусерл се опитва да направи анализа на конституцията на времето през световото Аз като опит да се схване съдържателният характер като някакъв характер на афектацията, но същевременно да се разкрие световият характер на първичното впечатление, за да се остане в рамките на трансцендентализма. Генетичният анализ показва, че синтезата на съгласуванията е включена в първичния времеви синтез в полето на живото настояще. Полето на живото настояще е точката, в която съществува пасивните синтези и възможността за устойчиво възприятие, за конституиране на предметност.

Пълния текст четете в сп. „Философия“, кн. 3

Рекламна тарифа

на Национално издателство за образование и наука „Аз-буки“

София 1113, бул. „Цариградско шосе“ № 125, бл. 5, тел.: 02/420-04-70, 02/420-04-71; azbuki@mon.bg; www.azbuki.bg

Вестник „Аз-буки“

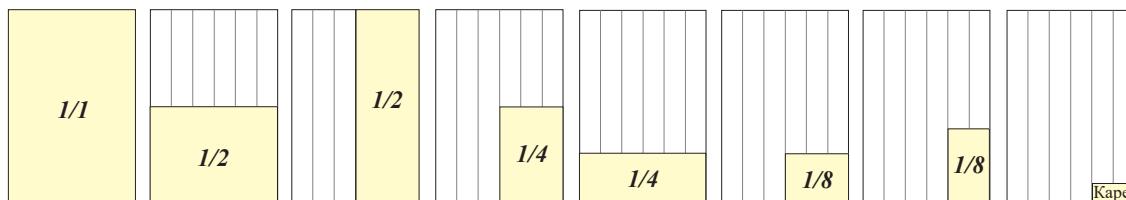
1. Стандартни карета на вътрешна страница:

Размер	Черно-бяло	+1 цвят	Пълноцветно
1/1 страница – 256 мм/388 мм	780,00 лв.	900,00 лв.	985,00 лв.
1/2 страница – 256 мм/194 мм – 125 мм/388 мм	410,00 лв. 410,00 лв.	460,00 лв. 460,00 лв.	510,00 лв. 510,00 лв.
1/4 страница – 256 мм/97 мм – 125 мм/194 мм	230,00 лв. 230,00 лв.	258,00 лв. 258,00 лв.	270,00 лв. 270,00 лв.
1/8 страница – 125 мм/97 мм – 83 мм/147 мм	115,00 лв. 115,00 лв.	129,00 лв. 129,00 лв.	135,00 лв. 135,00 лв.
каре (83 мм x 50 мм)	30,00 лв.	43,00 лв.	45,00 лв.

2. Цени за реклама на първа и последна страница – по договаряне

3. Влагане на стандартни вложки с тегло до 20 г – 80 лв. за 1000 бр.

4. Влагане на нестандартни вложки – по договаряне.

Научно-методическите списания на издателство „Аз-буки“

1. Цена за вътрешна страница

Размер	Черно-бяло	+1 цвят	Пълноцветно
1/1 страница	90 лв.	130 лв.	180 лв.
1/2 страница	50 лв.	70 лв.	90 лв.
1/4 страница	30 лв.	45 лв.	70 лв.

2. Цена за реклама на втора, трета или четвърта корица – по договаряне.

3. Размер на една печатна страница в списанията на НИОН „Аз-буки“:

а. Обрязан формат: 167 мм x 233 мм

б. Необрязан формат: 171 мм x 240 мм

4. Влагане на вложки – по договаряне.

Забележка:

Всички посочени цени са без ДДС.

Отстъпки при брой и обем публикации или комбинирана реклама в няколко издания на издателство „Аз-буки“ – по договаряне.

Тарифата е в сила от 1 юли 2017 г.